

Manga-mania

Minna Torniainen

Manga-mania näyttää vallanneen Suomen. Helsingin kaupungin taidemuseossa Tennis-palatsissa järjestetyn manga-näyttelyn ansios-ta mangaa ovat tiedotusvälineet ja tapahtumat olleet tulvillaan: Mangaa lehdissä ja TV:ssä, luentoja aiheesta ja cosplay-tapahtumia.

On erittäin kiinnostavaa tarkastella japanilais-ten taiteiden, estetiikan tai esteettisten arvojen historiallista jatkumoa. Manga on kaikkea, mitä perinteinen japanilainen korkeakulttuuri ei ole. Manga on meluisaa (äänitehosteet keskeisessä osassa kuvissa). Manga on toimintaa. Manga on vauhtia. Manga kaikkine oheistuotteineen ja ilmiöineen on populaarikulttuuria pahimmillaan ja parhaimmillaan.

Mitä manga on?

Mangalla tarkoitetaan kaikkea japanilaista sarjakuvaa. Paperi muistuttaa halpaa ja pehmeää sanomalehtipaperia, joka on usein sävytetty punertavan, sinertävän tai kellertävän sävyiseksi. Painojälki on mustavalkoista lukuun ottamatta kansia, jotka ovat monivärisiä kiiltävälle paperille painettuja katseen vangitsijoita. Manga-lehdissä on tavallisesti 250-400 sivua ja ne voivat koostua useista erillisistä tarinoista tai vain yhdestä pitkästä.

Alun perin manga oli aikuisille tarkoitettua viihdettä, kuten Hokusain pilapiirroukset tai varhainen poliittinen sarjakuva. Vielä nykyäänkin mangan pääkohteena Japanissa ovat 20-30-vuotiaat nuoret aikuiset. Toisaalta lapsille suunnattua mangaa, kuten esimerkiksi Sazae-san-ia ja Doraemonia lukevat Japanissa kaiken ikäiset.

Mangassa on useita eri tyylejä, joista tunnetuimmat ovat lasten mangat, tyttöjen (*shōjo*) ja poikien (*shōnen*) mangat sekä aikuisten mangat

[1]. Lisäksi on kaikkea tältä väliltä samuraista *salarii manin* ('salary man') ja perhekomedias-ta (*Sazae-san*) pornoon (*Naked Star*), tai historian oppikirjasta synnytysohjeeseen. Periaatteessa mangan muotoon voi Japanissa painaa mitä vain! Nykyään ovat suosiotaan aikuisten keskuudessa kasvattaneet etenkin opettavaiset tai eettis-moralistiset mangat, kuten esimerkiksi "miten tulet onnelliseksi" tai "miten menestyt työelämässäsi". Japanissa hieman alle 40 % kaikesta painetusta kirjallisuudesta on mangaa [2] ja se on jo pitkään herättänyt keskustelua katoaako nuorten lukutaito mangan myötä.

Tässä mielessä japanilaiset voivat varmasti jo huokaista helpotuksesta, sillä *Japan Economic Monthlyn* raportin mukaan (2.9.2005) mangan suosio on laskenut Japanissa tasaiseen tahtiin jo kymmenen vuoden ajan. Huippuvuoteen 1996 verrattuna laskua on jo 21% [3], mutta animen ('animaatiot') suosio on sen sijaan viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana kaksinkertaistunut. Japanilaiset kustantamot ovatkin kääntäneet toivonsa ulkomaan markkinoihin, jotka ovat kasvaneet noin 5 % edelliseen vuoteen verrattuna [4]. Japanilaista mangaa on käännetty jo useille eurooppalaisille kielille, kuten mm. englanniksi, saksaksi, ranskaksi, italiaksi, suomeksi, ruotsiksi ja jopa venäjäksi.

TV-draamat ja anime nuorten japanilaisten suosiossa

Kioto Seika yliopiston professori Kumata Masafumin mukaan "japanilaiset nuoret ovat jättämässä manga" [5]. Uusiksi kiinnostuksen kohteiksi ovat nousseet TV:n draamasarjat, anime sekä tietokonepelit. Myös dokumentit ja teatteri tuntuvat kiinnostavan japanilaisia nuoria, ei kuitenkaan perinteinen teatteri, vaan uusi "reality"-teatteri, joka sijoittuu teatterin, perfor-

manssin ja videotaiteen välimaastoon. Kumatan mielestä mangan kulta-aika Japanissa on ohi: siellä on jo tehty kaikki, mitä mangan ilmaisun keinoin on mahdollista tehdä.

Valtavasta eri genrejen kirjosta huolimatta mangasta on tullut yhä heterogeenisempää, yhtä suurta massaa, mistä mikään tai kukaan ei enää oikein jaksanut nousta esille.

Kumata opettaa mangaa Japanin ainoalla yliopistopohjaisella manga-linjalla yksityisessä Seika yliopistossa Kiotossa. Hän ei silti rohkaise nuoria piirtäjiä ajattelemaan mangaa ammattina, vaan pikemminkin harrastuksena ja elämäntapana, mikä jo sinänsä on hyvin perinteinen japanilainen ajattelumalli tässä modernissa kontekstissa. Kumatan mukaan myös opettaminen tapahtuu perinteisesti mestarin jälkiä seuraamalla ja hän kutsuukin yliopistolle mielellään ansiotuneita manga-piirtäjiä opastamaan oppilaita. Tämä todistaa perinteisten arvojen (mestari-oppipoika) säilymistä edelleen oppimisprosessissa, oli sitten kyse korkeataiteista tai pop-kulttuurin muodoista.

Suomeen ja Eurooppaan manga-mania on tullut hieman jälkijunassa [6]. Tässä ei ole sinänsä mitään pahaa; nyt on meidän vuoro keskustella, onko manga vaarallista, liian väkivaltaista, tai liian pornografista, tai vaikuttaako se turmiollisesti nuorisoon. Näissä keskusteluissa tulisi kuitenkin varoa peilaamasta japanilaista kulttuuria ja yhtä sen tuotetta länsimaisen kulttuurin ja kristillisten arvojen sekä moraalikäsitusten kautta.

Porno ja väkivalta

Aikuisille tarkoitettu pornomanga on mielenkiintoinen ilmiö japanilaisessa yhteiskunnassa, jossa seksi ja seksuaalisuus ei ole mediassa ja nuorten muodissa niin selkeästi esillä kuin esimerkiksi meillä [7]. Käytännössä sensuuria ei ole ja kaikkea saa julkaista, kunnes joku valittaa. Herkemmin japanilaiset reagoivat ulkomaalaisten kulmakarvojen kohoamiseen. Myös kotirouvien aktiiviset kansalaisliikkeet ovat saaneet ainakin hetkeksi räikeimpiä lehtiä pois myynnistä, tai ainakin muovien sisään, jotta lapset eivät niitä pääse selailemaan kauppoissa.

Pornomanga kuuluu miesten mangan genreen, jota on kokonaistuotannosta noin 38 %. Pitkään Japanissa asuneena voin sanoa pornomangan olevan suosittua ja sitä luetaan junissa yhtä avoimesti ja häpeilemättä kuin mitä tahansa muutakin mangaa.

Pornomangan tarkoitus ei ole kiihottaa. Se on fantasiaa, joka koettelee sietokyvyn rajoja – ikään kuin tekijän ja piirtäjän välinen kilpailu, ”missä menee moraalisen sietokyky raja”. Se mahdollistaa ”extreme”-kokemuksen, sillä piirretyissä mangassa kaikki on mahdollista. Mustavalkopiirroksina kuvien sisältö ei tunnu niin kamalalta tai vastenmielisenä kuin realistisina valokuvina. Piirros korostaa tarinan ja henkilöiden fiktiivisyyttä. Toisaalta seksi voidaan jättää myös kokonaan kuvaamatta ja siihen viitataan esimerkiksi suuren käärmeen (penis) tai osterin ja orkidean avulla (vagina). Romanttisimmillaan seksiaktia voi kuvata kirsikankukkasaade. Pornomanga loppuu kuitenkin usein keventävään kuvaan, jossa palataan fiktiivisestä seksuaalisten perversioiden, pahuuden ja julman väkivallan manalasta reaalimaailmaan. Loppukuvasta voi käydä esimerkiksi ilmi, että tarina oli kahden rakastavaisen keskustelua kylvyssä. Pornomanga on mustaa huumoria – kauheimmillaan

Periaatteessa aikuisten sukuelinten ja häpykarvojen kuvausta mangassa ei sallita, mutta kustantajasta riippuen peitekeinoja on monia. Kuvissa sukuelinten kohta voidaan jättää joko piirtämättä kokonaan, jättää karvoitus piirtämättä, tai häivyttää se TV:stä tutulla ’neliöhäivytyksellä’. Käytännössä suurimmassa osassa

pornomangaa kaikki kuvataan yksityiskohtaisesti, vaikka japanilaiset yleisesti karsastavat karvoitusta [8]. Karvoitus on osoitus ihmisen elämellisyydestä tai brutaalisuudesta ja ehkä juuri siinä merkityksessä se sopii pornomangaan.

Pornomanga-genren syntyminen ja suosio Japanissa ei ole yllätys, sillä jo Edo-kaudella (1615–1867) yleistyivät kansan keskuudessa eroottiset nk. 'Kevään Kuvat' (*shunga*). *Shunga*-kuvissa miesten ja naisten sukuelimet kuvattiin yksityiskohtaisesti ja luonnottoman suuriksi suhteessa muuhun vartaloon. Tarinaa kertoo tavallisesti pieni pavun kokoinen mieshahmo, *Maneemon*, joka matkojensa aikana pääsi ja joutui todistamaan mitä uskomattomimpia eroottisia hetkiä. Edo-kaudella tässä ei ollut mitään ihmeellistä, mutta paljon myöhemmin Tanizaki Junichiron *Avain* (1956) herätti paheksuntaa kuvatessaan seksuaalista poikkeavuutta ja tirkistelyä. Myös japanilaisten perinteinen kylpylökulttuuri on muokannut heidän mutkatonta suhtautumista alastomuuteen tai seksiin.

Tilanne muuttui kuitenkin 1900-luvun alussa, kun kristilliset arvot ja moraalikäsitykset juurtuivat japanilaiseen yhteiskuntaan. Nykyään virallinen Japani-kuva on korrekti, kohtelias, tehokas ja epäeroottinen. Paul Gravett kertoo kirjassaan *MANGA: 60 vuotta japanilaista sarjakuvaa* (Otava 2005) tästä hyvän esimerkin, kun Oxford Museum of Art:in laaja manga-näyttely vuonna 1991 kaatui japanilaisen sponsorin vetäytymiseen pornografisen materiaalin vuoksi. Näyttelyn järjesti sittemmin pieni ja riippumaton Pomeroy Purdy niminen galleria [9].

Paul Gravett totesi, että Englannissa median huomio mangassa on kohdistunut nimen omaan pornoon sekä väkivaltaan. Tätä stereotypiaa on Gravettin mielestä jälkeen päin vaikea kitkeä pois.

Aihe on kuitenkin tärkeä ja sitä ei voi mangakeskustelussa sivuuttaa, sillä länsimaissa sarjakuvaa lukevat pääasiassa lapset – eivät aikuiset niin kuin Japanissa. Suomalaiset voivat kuitenkin nukkua yönsä rauhassa, sillä manga-kustantaja Antti Grönlund Punaisesta jättiläisestä lupasi (kirjamessuilla 29.10.2005), että mikäli sen on hänestä kiinni aikuisten porno- tai väkivaltamangaa ei koskaan julkaista Suomessa.

Meillä Suomessa Japani-kuvaa leimaa kaudenloinen korkeakulttuuri. Japani jakaa ihmiset herkästi kahteen joukkoon: sitä joko vihataan tai rakastetaan. Ihailijat eivät halua, että heidän kaunis Japani-kuvansa rikotaan "marginaalisella ilmiöllä", kuten pornolla ja väkivallalla. Vihaajat taas näkevät Japanin ylikansoi-

tettuna maana, jossa "hökökelimäiset rakennukset" jatkuvat taukoamattomana ketjuna suurkaupungista toiseen. Heille manga edustaa nykyaikaisen pinnallisuuden, väkivallan ja turmion ruumillistumaa. Tutkijana olen kiinnostunut japanilaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kaikista puolista; myös niistä pimeistä tai maanisista, jota ei haluta muiden näkevän. Japanissa mangan ilmaisuvapautta on puolustettu hokeamalla: "Mangan on oltava riippumatonta, mangan on oltava avointa, mangan on oltava kokeilevaa" [10]. Tiedettä tulisi tehdä myös samassa hengessä.

Onko manga taidetta?

Kysymys nousi esiin usein Tennispalatsin näyttelyn avauduttua. Se, että mangaa esitetään taidemuseossa, tai että mangaa opetetaan yliopistossa, tai että Takarazukan kaupungissa avattiin vuonna 1994 Ozamu Tezuka museo, ei tee vielä mangasta taidetta.

Massatuotantona manga ei ole taidetta, vaan käyttö(kulutus)tavaraa siinä missä muutkin viikko- tai aikakauslehdet. Ei meilläkään keskustella siitä, onko niin ikään halvalla paperille painettu mustavalkoinen sarjakuva *Korkeajännitys* taidetta. Tavallinen manga on mahdollisimman halvasti tehtyä ja halvalla paperille painettua *kaisute*, "osta ja heitä pois" -kertakäyttökulttuuria. Sitä luetaan työ- ja koulumatkoilla junissa tai metroissa, ja se jätetään tavallisesti lähtiessä hattuhyllylle tai nakataan aseman roskikseen, josta seuraava sen taas nappaa matkalukemisikseen. Mangaa ei keräillä ja säilytetä kotona myöskään siksi, että japanilaisissa kodeissa ei ole tilaa suurille manga-kokoelmille.

Toisaalta manga voi olla keräilytaidetta. Tätä on osoituksena esimerkiksi manga-lehtien moniväriset kannet, jotka ovat kiiltävälle ja hyvälle paperille painettuja. Lisäksi on olemassa taidemangaa, jota painetaan pieniä määriä ja joiden tarkoituksena ei ole kaupallinen hyöty. Niillä on pikemminkin taide- ja keräilyarvoa. Tällaisia ovat esimerkiksi Suomessa tunnetun ohjaaja Miyasaki Hayaon mangat.

Manga-piirtäjiä ei voi pitää myöskään taiteilijoina niin kauan kuin heidän aiheitaan ja tyyliään muokkaa joku muu ulkoapäin. Usein tämä henkilö on kustantajan palkkaama assistentti, joka ottaa herkeämättä selvää, mitä yleisö haluaa ja missä muodossa. Alun perin manga-piirtäjät eivät olleet taideakatemiasta valmistuneita

ta, vaan pikemminkin niitä, jotka eivät sinne päässeet tai menneet. Nykyään tilanne on toinen, sillä useimmat manga-piirtäjät ovat akateemisesti korkeakoulutettuja ja lukijakunta niin ikään. Virallista taide-statusa manga ei tule Japanissa saamaan ennen kuin se hyväksytään taideakatemian tai tunnettujen taideyliopistojen opetus- ja näyttelyohjelmaan. Tämä tuskin tulee hetkessä tapahtumaan.

Manga: yhteiskunnallinen vaikuttaja vai luomus?

Viime aikoina yhä enemmän on kuullut puhuttavan siitä, vaikuttaako manga turmiollisesti nuoriin ja yhteiskuntaan. Suomessa keskustelu alkoi joitakin vuosia sitten Dragon Ballin ilmestyttyä. Japanissa keskustelu sai alkunsa vuonna 1989 tapahtuneesta rikoksesta, kun 26-vuotias mies pidätettiin kolmen nuoren naisen sieppauksesta, murhasta ja silpomisesta. Tutkinta paljasti, että mies oli ollut syrjäänvetäytyvä ja pakkomieltainen manga- ja animefani, jonka kiinnostuksen kohteena oli etenkin *lorikon* ('Lolita kompleksi'). Tapaus synnytti valtakunnallisen kampanjan, jossa "vaarallisia mangoja" vaadittiin poistettavaksi myynnistä ja viranomaiset tekivät useita ratsioita kirjakauppoihin [11].

Vastaava keskustelu jatkuu Japanissa edelleen. Nyt japanilaisissa mediassa ovat nousseet esille *meido kafeet* ("maid cafe"), joissa seksikkäisiin ja pieniin ranskalaisen tarjoilijattaren asuihin pukeutuneet tytöt toimivat tarjoilijoina, ja *moe*-kultti ("ideaali nainen"), jokaisen nuoren miehen unelmanainen. Äärifanit (*otaku*) ovat aiheuttaneet hämmennystä ja pelkoa Japanissa sieppaamalla ja pahoinpitelemällä nuoria naisia "moe"-kultin sokaisemina.

Mangan mahti olisi valtava, jos mangan ja väkivallan välillä voitaisiin nähdä näin suora yhteys. Väkivalta- ja pornomangat ovat varmasti osaltaan vaikuttavat japanilaisten nuorten käytökseen, sillä piirrettyjen mustavalko-

kuvien brutaalissa maailmassa realiteetin taju hämärtyy ja kaikki tuntuu olevan mahdollista. Toisaalta aina löytyy äärimmäisiin tekoihin kykeneviä ihmisiä, joiden tekojen takana on todennäköisesti myös muita ongelmia.

Etenkin Japanissa manga on yhteiskunnan luomus ja kuvastaja. Piirtäjien assistentit tutkivat tarkasti, mitä lukijat haluavat ja ohjeistavat piirtäjiä yhä myyvämpien sarjakuvien ja hahmojen luomiseen. Japanissa, jossa kaikkea tekemistä sitoo tiukat säännöt ja normit, manga tarjoaa nuorille aikuisille vapauden hetken, jolloin kaikki on mahdollista – se mahdollistaa tunteen, että voi hallita ja elää elämäänsä "My Way".

Tässä mielessä laaja fantasiasarjakuvien kirjo pakottaa miettimään, ovatko japanilaisen työelämän ja yhteisön paineet liian kovia? Tuntevatko nuoret aikuiset turvattomuutta ja seksortoa suurten muutosten edessä, kun elinikäinen työsuhte on jäämässä historiaan myös Ja-

panissa ja nyt kilpaillaan tehokkuudella ja todellisella osaamisella? Manga tarjoaa pakopain tältä realismista hetkeksi.

Mangat heijastelevat japanilaista yhteiskuntaa ja sen ongelmakohtia laajemminkin: sankarittaret ovat usein nuoria päättäväisiä ja voimakastahtoisia naisia, kun tavallisen japanilaisen naisen elämää säätelee edelleen pitkälti perhe ja yhteisö. Perhesarjakuvat kuvastavat perinteisiä arvoja ja japanilaista ideaalia kolmen sukupolven yhteiselosta. *Salary Man* -sarjakuvat heijastelevat sen sijaan valkokaulustyöntekijän elämän "kurjuutta"; pitkät työpäivät, vähän lomaa, kotona odottaa (ruma ja) pelottava vaimo. Elämän valopilkkuihin ovat unelmat "ihanne-naisesta" ja pako fantasiamaailmaan, missä ei ole aikuisen vastuuta ja inhorealismi ei lyö vasten kasvoja. Näin *salary man* voi olla jälleen keran nuori ja komea, jolle kaikki on vielä mahdollista.

Meillä Suomessa manga on japanilaisen yhteiskunnan ilmiö, jonka viestejä emme vielä osaa vielä kunnolla lukea ja tulkita. Siksi manga aiheuttaa hämmennystä. Japanissa seksiä ja pornoa on aikuisten mangassa, mutta meillä sitä on sen sijaan TV ja mainokset tulvillaan. Vastaavaa ilmiötä mediassa ei näy Japanissa. Median seksistyminen on ikävä nykyilmiö ja vaikuttaa varmasti lasten ajattelu- ja arvomaailmaan, sillä sen kohtaa päivittäin, halusipa tai ei, esimerkiksi kadunvarsimainoksissa.

Nykyinen Suomessa ja muissa länsimaissa käännetty manga on japanilaiselle kohdeyleisölle piirrettyä. Uskon, että japanilainen manga tulee muuttamaan seuraavan kymmenen vuoden kuluessa aiheiltaan "länsimaisemmaksi" ja meidän mieltymyksiä vastaavaksi, kun manga-markkinat ulkomailla kasvavat. Japanilaisten kustannustalojen ja piirtäjien assistentit haistelevat herkkiä tuulia ja ottavat selvää, mikä länsimaissa myy ja mikä on ehdottomasti ei.

Kirjoittaja on Suomen Akatemian tutkijatohtori Helsingin yliopiston Estetiikan laitoksella.

VIITTEET

- [1] Suomessa tunnetusta Japani-mangasta valtaosa kuuluu tyttö- ja poika-mangan genreen.
- [2] *Gravett*, 13.
- [3] *Japan Economic Monthly*, 2.9.2005.
- [4] Research Institute for publications, January 2004.
- [5] Professori Kumata on työskennellyt vuodesta 1971 Shōgakan kustantamossa. Lisäksi hän on *Komikku*-lehden johtaja ja Biggu kimikkusu piritssu -lehden varapäätoimittaja sekä *Yangu sandii*-lehden päätoimittaja.
- [6] Muitakin esimerkkejä on, kuten tamagotchit, aiborobottikoirat tai vaikkapa ohjaustangollinen potkulauta.
- [7] Väkivaltasta pornomangaa ei ole yleisesti Suomessa saatavilla.
- [8] Heian-kaudella jopa kulmakarvat ajeltiin pois. Historiallisesti valtaväestö on suhtautunut varauksellisesti esimerkiksi Hokkaidon saarella asuvaa Ainu väestöä kohtaan, jota on kutsuttu jo vanhoissa asiakirjoissa *emishi*, 'karvainen mies'. Nykyään japanilaiset naiset ajavat karvat käsivarsista, sääristä ja kainaloista.
- [9] *Gravett*, 9.
- [10] *Gravett*, 137.
- [11] *Gravett*, 136.

KIRJALLISUUTTA

- "*Wakamono manga banare*" ('Nuoret erkanemassa mangasta'). Kumata Masafumi kyōju ni kiku ('Professori Kumata masafumin haastattelu') (2005). *Asahi Shinbun* 30.4.2005.
- Gravett, Paul (2005): *MANGA: 60 vuotta japanilaista sarjakuvaa*. Otava
- Japan Economic Monthly*: "Japanese Publishing Industry", 2.9.2005. Katso osoitteessa: <http://www.jetro.go.jp/en/market/trend/>. Sivut katsottu 21.9.2005.
- Research Institute for publications*, Shuppan geppo (publishing monthly), January 2004. Trends In sales of Books and magazines. "21. Culture", pp.1-4. Katso osoitteessa: <http://fpcj.temporary.jp/e/mres/publication/ff/pdf/21.pdf>. Sivut katsottu 21.9.2005.
- Shilling, Mark (2000): *The Encyclopedia of Japanese POP Culture*. Trumbull: Weatherhill Inc.